

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA DIMINUTIVLIK KATEGORIYASINING
QIYOSIY TADQIQI

Madixanova Hikmatxon Ziyodxon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti, o'qituvchi

Har bir til o'zining o'ziga xosligi bilan, ya'ni tilning kelib chiqishi, xususiyatlari bilan boshqa tillardan farq qiladi. Bir tilda sodir bo'ladigan o'zgarishlar boshqa bir til bilan farq qiladi. Ayniqsa, bu tillar boshqa-boshqa oilalar tarkibida bo'lsa bu farqlar yaqqol ko'rinib turadi. Shular qatorida, o'zbek tili turkiy tillar oilasiga mansub ekanligi barchaga ma'lum, lekin ingliz tili esa german tillar oilasining asosiy vakili hisoblanadi. Bu ikki tilning tuzilishida yetarlicha o'xshash va noo'xshash taraflari mavjud. Ushbu maqola shu ikki tilda mavjud diminutivlar ya'ni kichraytiruv-erkalash so'zlarining o'ziga xos xususiyatlari haqida ma'lumot beradi.

Diminutivlik kategoriyasi tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. U so'zlarni kichraytirish yoki erkalash (mehr bilan atash) orqali ma'no va hissiyotlarni egallaydi. Diminutivlar ko'pincha mehr-muhabbat, samimiyat yoki bolalarga xos bo'lgan narsalarni ifodalashda ishlatiladi. Ingliz va o'zbek tillaridagi diminutivlikni o'rganish, esa, ularning strukturaviy va semantik jihatlarini taqqoslash imkoniyatini beradi.

Ingliz tilida diminutivlar ko'pincha -y, -ie, yoki -let qo'shimchalar orqali hosil qilinadi. Masalan:

“dog”-“doggy”
“book”-“booklet”
“ring”-“ringlet”

“She had a fresh permanent wave, and her hair was a mass of tight gray ringlets” [.

O'zbek tilida diminutivlar asosan -cha, -chik, -jon, -loq qo'shimchalari yordamida yaratiladi. Masalan:

“kitob”-“kitobcha”
“bola”-“bolajon”
“qiz”-“qizaloq”

“Qismat chorahasida esa uchta begunoh go'dak chirqillab qoldi. Besh yashar o'g'il, uch yashar **qizaloq** va.... yetim qolgan Sevgi.....[

O'zbek tilida diminutivlar ya'ni kichraytiruv-erkalash so'zlari biror narsaning kichikligini, yoqimligini yoki mehrini ifoda etuvchi so'zlardir. Bu so'zlar tilimizda muhim o'rin tutadi va muloqotda hissiy **nuanslar** qo'shadi.

Kichraytiruv so'zlar asosan asosiy so'zga maxsus qo'shimchalar qo'shish orqali hosil qilinadi. Bu qo'shimchalar kichiklik, shirinlik yoki yaqinlikni ifodalashi mumkin. Misol uchun, “kitob” so'zi “kitobcha”ga aylanishi, bu kichik yoki yoqimli kitobni anglatadi. O'zbek tilida kichraytiruv so'zlari quyidagi usullar orqali hosil qilinadi:

1. Qo'shimchalar qo'shish: Eng ko'p ishlatiladigan qo'shimchalar:

-cha/-che:

Masalan:- "qalam" (qalam) → "qalamcha" (kichik qalam)

- "ona" (ona) → "onacha" (aziz ona)

2. Fonetika O'zgarishlari: Ba'zi hollarda, asosiy so'zning fonetikasi o'zgarishi mumkin.

- Misol: "bola" (bola) → "bolajon" (kichik bola).

3. Boshqa Sevgi So'zlari Bilan Birlashtirish: Kichraytiruvlar boshqa so'zlar bilan birlashib ham hosil bo'lishi mumkin.

- "yurak" (yurak) → "yurakcha" (kichik yurak).

Diminutivlik kategoriyasi tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. U so'zlarni kichraytirish yoki mehr bilan atash orqali ma'no va hissiyotlarni ifodalaydi. Ingliz va o'zbek tillaridagi diminutivlikni o'rganish, ularning strukturaviy va semantik jihatlarini taqqoslash imkonini beradi.

Struktura: Ingliz tilida diminutivlar qo'shimchalar orqali, O'zbek tilida esa ko'proq qo'shimchalar va so'z birikmalari orqali yaratiladi.

Semantika: Har ikki tilda ham diminutivlar mehr-muhabbat va samimiyatni ifodalasa-da, ba'zi hollarda konnotatsiyalar farq qiladi. Masalan, ingliz tilidagi "puppy" (itcha) ko'proq bolalarga xos bo'lsa, o'zbek tilidagi "itcha" esa ko'proq kichik itlarni anglatadi.

Diminutivlikning ijtimoiy va madaniy kontekstda qanday ishlatilishini o'rganish uchun uning har ikkala tilning tarixiy rivojlanishi va uning diminutivlikka ta'siri haqida fikr yuritish muhim hisoblanadi.

1. Fonetik va Morfologik Asoslar

- Ingliz Tili: Diminutivlar ko'pincha so'zning oxiriga qo'shimchalar qo'shilish orqali yaratiladi. Masalan, "cat" → "kitty" yoki "duck" → "duckling". Bunday o'zgarishlar so'zlarning fonetik tuzilishini ham o'zgartiradi.

- O'zbek Tili: O'zbek tilida -cha, -chik, -jon kabi qo'shimchalar yordamida kichraytirish amalga oshiriladi. Misol uchun, "uy" → "uycha" yoki "qiz" → "qizcha".

2. Semantik Farqlar

- Ingliz Tili: Diminutivlar ko'pincha bolalarga xos narsalarni yoki mehr-muhabbatni ifodalashda ishlatiladi. Masalan, "sweetheart" (shirin yurak) so'zi juda samimiy va mehrlil bir atama hisoblanadi.

- O'zbek Tili: O'zbek tilida diminutivlar ham mehr-muhabbatni ifodalasa-da, ba'zi hollarda ular haqorat yoki kamsitish ma'nosini ham olishi mumkin. Masalan, "kishi" → "kishichoq" (kamsituvchi).

Diminutivlikning Madaniy Konteksti:

1. Ijtimoiy Munosabatlar

- Diminutivlar ijtimoiy munosabatlarda samimiyatni va yaqinlikni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ular ko'pincha do'stlar yoki yaqin oilaviy a'zolar o'rtasida ishlatiladi.

- Masalan, ingliz tilida "buddy" so'zi do'stlikni bildirsa, o'zbek tilida "do'stjon" yoki "aka-uka" kabi atamalar yaqinlikni anglatadi.

2. Bolalar Tili

- Har ikki tilda ham bolalar bilan muloqotda diminutivlar keng qo'llaniladi. Bu bolalarga nisbatan mehr-muhabbatni ifodalash va ularning e'tiborini jalb qilish uchun ishlatiladi.

- Masalan, ingliz tilida "baby" → "babykins", o'zbek tilida esa "bola" → "bolajon".

Diminutivlikning Psixologik Ta'siri

- Diminutivlar ko'pincha ijobiy hissiyotlarni keltirib chiqaradi. Ular mehr-muhabbat, e'tibor va samimiyatni ifodalashda yordam beradi.

- Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diminutivlardan foydalanish odamlar o'rtasidagi aloqa va munosabatlarni yaxshilaydi.

Xulosa qilib aytganda, diminutivlik kategoriyasi tilshunoslikda va madaniyatda muhim ahamiyatga ega. U tillar o'rtasidagi farqlarni tushunishga yordam beradi va ijtimoiy munosabatlarni kuchaytiradi. Ushbu tadqiqot davomida siz har ikki tilning o'ziga xos jihatlarini ochib berishingiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bauer, L. (1997). *English Word-Formation*. Cambridge University Press.
2. García, A., & Cañada, M. (2010). Diminutives as Politeness Strategies: A Pragmatic Approach. *Journal of Pragmatics*, 42(10), 2701-2715.
3. Hikmatkhon Ziyodkhanovna Madikhanova. (2024). COMPARATIVE STUDY OF

DIMINUTIVES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES, 11(1), 250–252. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/15138>

4. Khalilova, F. (2015). The Role of Diminutives in Uzbek Language: A Sociolinguistic Perspective. **Central Asian Studies Journal**, 12(1), 45-58.

5. Plag, I. (2003). **Word-Formation in English**. Cambridge University Press.